

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ
ДОСВІДУ США**

© Наугольникова О. М., 2014
<http://orcid.org/0000-0002-5899-0831>

У статті визначено основні засади удосконалення економічної освіти в Україні на основі аналізу досвіду США. Метою даної статті є визначення основних засад удосконалення економічної освіти в Україні на основі досвіду США. Завдання статті полягають в аналізі сучасного стану економічної освіти в Україні; розгляданні позитивного досвіду підготовки економістів в США; визначенні можливості впровадження позитивного досвіду вищої економічної освіти в США для українських ВНЗ з урахуванням змін на сучасному етапі. В результаті дослідження у роботі проаналізовано підґрунтя національної економічної освіти, схарактеризовано засади національної економічної освіти в ВНЗ, стисло окреслено її сучасні вимоги, недоліки, пропозиції на основі позитивного досвіду США.

Ключові слова: *освіта, економісти, професійна підготовка, ВНЗ, досвід, Україна, США.*

Наугольникова О. М. Усовершенствование профессиональной подготовки будущих специалистов по экономике в Украине на основе опыта США.

В статье определены основные принципы усовершенствования экономического образования в Украине на основе опыта США. Целью данной статьи является определение основ усовершенствования экономического образования в Украине на основе анализа опыта США. Задания статьи заключаются в анализе современного состояния экономического образования в Украине; рассмотрении позитивного опыта подготовки экономистов в США; определении возможности внедрения позитивного опыта высшего экономического образования в США для украинских вузов с учетом изменений на современном этапе. В результате исследования в работе проанализированы исходные положения национального экономического образования, охарактеризованы основы национального экономического образования в вузе, кратко очерчены его современные требования, недостатки, предложения на основе позитивного опыта США.

Ключевые слова: образование, экономисты, профессиональная подготовка, вуз, опыт, Украина, США.

Naugolnikova O. M. Development of professional training of future economy specialists in Ukraine on the basis of the USA experience.

The basic principles of development the economic education in Ukraine on the basis of the USA experience are offered in the article. The aim of the article is to show the economic education development in Ukraine on the basis of the USA experience. The tasks of the article consist of the analysis of the modern economic education in Ukraine; reflection the positive experience in training economists in the USA; determination the possibility of introduction positive experience of higher economic education in the USA to the Ukrainian colleges taking into account the modern changes. The material of the work is the research of the Ukrainian and American scientists as for the economic education in Ukraine and the USA. As a result of the research the initial positions of national economic education are analyzed in the work, the bases of national economic education in colleges are described, as well as modern requirements of economic education, its disadvantages, suggestions on the basis of the USA positive experience are briefly outlined. We conclude that future economist training is the difficult process of teachers and students co-operation, which is characterized by permanent transformations and updates the maintenance in teaching according to the changes in modern economic world. The high level of specialization and profession is the characteristic of training programs of future economist in colleges. The content of higher economic education in the USA is based on the standards which regulate the thematic modules of courses and normative professional and qualifying descriptions on every subject. In the educational process in the USA there are various methods, forms, approaches, means of future economist training. This experience is useful to Ukraine.

Key words: education, economists, professional preparation, colleges, experience, Ukraine, the USA.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбулися в нашій країні за останні роки, висунули нові вимоги до професійної підготовки економіста. Сучасний фахівець має володіти основами підприємницької діяльності для роботи як найманого працівника, так і для організації власної справи.

Основні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю – визначення загальнотеоретичних підходів до вирішення нагальних проблем навчання економістів. Підготовка майбутніх фахівців економічного профілю пов'язана з потребою і попитом економіки.

Тому вивчення досвіду країн із високим рівнем економічного розвитку, таких як США, є дуже корисним для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що у вітчизняній теорії і практиці освіти існують підходи, близькі до сучасних зарубіжних концепцій. Значний інтерес становлять наукові праці з питань професійної підготовки фахівців у контексті суспільних закордонних трансформацій (В. Андрущенко, М. Євтух, І. Зязюн, О. Капітанець, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.). Якість економічної освіти в Україні та шляхи її вдосконалення в контексті сучасних процесів розглядали О. Грішнова, М. Долішній, А. Колот, В. Новіков, М. Романюк, Є. Савельєв, В. Свистун, В. Тодосійчук, А. Чухно.

Слід відзначити роботи В. Ю. Ільїної [2], І. Ф. Фільченкової [8], О. М. Шевченко [9] з професійної підготовки майбутніх економістів в Україні та за кордоном. Але слід констатувати, що в українській науковій літературі ще не проведено всебічного аналізу використання позитивного досвіду підготовки майбутніх економістів в системі вищої освіти США для України.

Формулювання мети статті та завдань. Метою даної статті є визначення основних засад удосконалення економічної освіти в Україні на основі аналізу досвіду США. Завдання: 1) Проаналізувати сучасний стан економічної освіти в Україні. 2) Розглянути позитивний досвід підготовки економістів в США. 3) Визначити можливість впровадження позитивного досвіду вищої економічної освіти в США для українських ВНЗ з урахуванням змін на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу статті. Під впливом сучасних національних вимог сформувалися основні кваліфікаційні вимоги до підготовки економістів: високий професіоналізм, досконале володіння новітніми інформаційними технологіями, високий рівень інтелекту, знань, умінь, навичок, високий рівень розвитку особистості, професійна мобільність та адаптація до світового інформаційного простору [1].

Але в умовах сучасності, у зв'язку з тим, що сьогодні вичерпані можливості одержання більшого ефекту від технічного фактору, основна увага стала приділятися людському капіталу, власне здібностям працівників, повній реалізації їх особистісного потенціалу. Така стратегія приносить користь навіть тоді, коли, здавалося би, усі технічні можливості використані. Тому модель

економічного потенціалу може мати такий вигляд: людський капітал + основний капітал + обіговий капітал = економічний потенціал [10].

У зв'язку з сучасною соціально-економічною ситуацією, що склалася в Україні, попит на висококваліфікованих економістів різко зріс і буде зростати в нових умовах. Метою вищої освіти є підготовка економістів-професіоналів, здатних ефективно діяти в сучасній ситуації, готових до професійного росту, швидких змін у суспільстві.

Одним з найважливіших завдань вищої школи є підготовка студента відповідно до потреб сучасної економіки. Випускник вищого навчального закладу економічного профілю – майбутній фахівець економічного профілю – повинен мати такий набір професійних характеристик, що дозволять йому здійснювати професійну діяльність на рівні галузевих стандартів і забезпечувати фундамент для подальшого професійного розвитку.

У процесі занять в економічному вищому навчальному закладі в Україні студенти вивчають фахові дисципліни, навчаються правильно пояснювати певні економічні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем завдання, оцінювати, прогнозувати ситуації [8; 9].

Слід наголосити, що найбільш актуальними проблемами, що є характерними для діяльності майбутніх фахівців економічного профілю, які треба враховувати та долати, є:

- деформація суспільної моральності і криміналізація ділових відносин, обумовлена впровадженням ринкової економіки, яка не завжди відповідає моральним цінностям національної культури;

- утрата сенсу життя, духовна криза в значній частини суспільства, страх безробіття, зростання агресивності стосовно іншої людини;

- руйнування духовно-морального клімату родини, розшарування поведінкових моделей і зразків щасливої родини;

- соціально-психологічна неадаптованість, викликана руйнуванням звичного соціально-психологічного середовища існування, посилення конфліктності між субкультурами різних вікових і соціальних груп населення (конфлікт цінностей);

- відсутність нормативно-регулюючого впливу середовища;

- конфлікти, що підсилюють соціальну напруженість;

- нетерпиме й агресивне ставлення до осіб, що мають високі доходи – як з боку населення, так і з боку держави, що обумовлено небажанням підприємців легалізувати свої доходи [6].

Трансляція основних положень економічної теорії і практичного досвіду відомих корпорацій дозволяє стверджувати, що чинні закони економіки успішно транслуються в економічну освіту.

Інтерес для нашого дослідження представляє те, що в даний час одним з провідних пріоритетів освіти є створення умов для полегшення адаптації студентів у ринковому середовищі, початок якого закладається у вищому навчальному закладі. Формування у випускника економічного вищого навчального закладу позиції активної особистості на ринку праці є однією з провідних тенденцій [7].

З погляду І. М. Кустовської, «адміністративно-командна система знищила економістів як творців, звела до нуля ініціативу та підприємливість. Знання економіки не були задіяні. Це була праця не творча, а суто номенклатурна. Велика кількість економістів не має уявлення про науковий підхід до проблеми управління економічною діяльністю. Система освіти опинилася перед нестачею висококваліфікованих кадрів з економічним мисленням, які розуміються в питаннях мікро- та макроекономіки, менеджменту, маркетингу, вміло організовують комунікаційну політику» [3, с. 242–243].

Високий професіоналізм, сформованість ціннісного світогляду і широка ерудиція – це ще не повний список вимог до майбутніх фахівців економічного профілю. Майбутній фахівець економічного профілю має прогнозувати кон'юнктуру ринку, тобто економічну ситуацію, що склалася, яка включає співвідношення між попитом і пропозицією, рухом цін і товарних запасів та інші економічні явища. Аналіз соціальних, психологічних, політичних чинників стосовно професійної діяльності дозволить майбутньому фахівцю економічного профілю вибрати пріоритетні напрями в професійній підготовці. Ринкові відносини вимагають від сучасного фахівця нових якостей, таких як ініціативність, заповзятливість, професійна мобільність, врахування досвіду розвинених країн, вміння адаптуватися в умовах, що змінюються. Реальна економічна ситуація в країні обумовлює необхідність підвищення рівня економічної освіти в цілому [7].

Так, в Україні поступово впроваджуються зміни, що сприяють удосконаленню професійної підготовки економістів. На наше глибоке переконання, до цього необхідно додати врахування позитивного досвіду розвинених країн, зокрема досвіду США.

Позитивною особливістю американської системи підготовки економістів є солідна теоретична і науково-методична база програм навчання.

Для розвитку практичних навичок студенти виконують проекти за замовленням фірм під керівництвом університетських консультантів. Професори університетів можуть також надавати платні консалтингові послуги бізнесменам. Високу популярність останнім часом у практиці навчання економістів в США завоювали активні методи навчання – ділові ігри, тренінги та ситуаційні завдання, так звані «case studies».

Ситуаційні завдання моделюють реальну практичну ситуацію на конкретному підприємстві в тій чи іншій галузі. Вирішення таких завдань дозволяє студентам застосувати на практиці отримані в ході навчання теоретичні знання, проявити творчі здібності, гнучкість розуму та лідерські особисті якості, а також психологічно підготуватися до практичної управлінської діяльності на підприємстві.

Американська система підготовки економічних кадрів орієнтована на випуск економіста-практика, особистість, здатну вирішувати різноманітні ділові завдання і гнучко реагувати на мінливі економічні умови, в той час як ВНЗ України готують більшою мірою теоретиків, які володіють знаннями про світові економічні системи та азами мікроекономіки, але при цьому важко орієнтуються у вирішенні конкретних практичних завдань і не здатні самостійно приймати нестандартні рішення.

На нашу думку, необхідно переглянути навчальні програми економічних спеціальностей у вітчизняній вищій школі з тим, щоб збільшити частку активних методів, форм, прийомів, засобів навчання. У США в останні роки ВНЗ впроваджують принцип випереджаючого навчання, коли на лекціях розглядаються новітні досягнення в тій чи іншій галузі, причому ці досягнення можуть бути ще не висвітлені в пресі. Такий педагогічний прийом сприяє підвищенню зацікавленості студентів, а також стимулюванню активної пізнавальної діяльності. Велика увага також приділяється формуванню навичок самостійного навчання, аналізу.

Позитивною особливістю американської економічної освіти є, на наш погляд, також і те, що програми навчання насичені дисциплінами, що дають знання та навички практичного вирішення економічних завдань – економетрія, статистика, економічне програмування, методи оптимізації, стратегічне планування і прогнозування.

Програми навчання економічних кадрів у вітчизняній вищій школі містять більшу кількість курсів, що дають узагальнені, теоретизовані знання (наприклад, «Основи економіки», «Маркетинг», «Біржова справа», «Банківська справа», ін.). До того ж, часто ці дисципліни викладаються на основі закордонних джерел, які, на жаль, не завжди коректно перекладені і не можуть відбити українські реалії, а семінарські заняття в основному проходять у вигляді зачитування рефератів чи відповідей на запитання за матеріалом лекцій. Щодо впровадження принципу випереджаючого навчання – викладачі не завжди встигають стежити за новими досягненнями в науці, оскільки мають дуже велике навантаження.

Надання українським ВНЗ права створювати інноваційні навчальні програми, відкривати нові напрямки спеціалізації (за умови, що національні освітні стандарти будуть зберігатися), – може сприяти прогресу в вищій економічній освіті України.

В даний час в США все більше використовуються мультимедійні технології: програми, презентації, телеконференції та інші форми занять. Найчастіше студентам перед лекцією видається її конспект в паперовому чи електронному варіанті, що економить час на конспектування. Студенти слухають лектора і роблять помітки в тексті. Це дозволяє лектору широко користуватися технічними засобами навчання, аудіо- та мультимедіа апаратурою, не обтяжуючи студентів перемальовування схем, графіків, формул.

Зміна змісту навчання та методики викладання економічних дисциплін а досвідом США в Україні на користь практичної орієнтації навчального процесу – одна з не багатьох проблем, розв'язання якої не потребує значних фінансових витрат і тому є можливим в умовах крайнього дефіциту бюджету на сучасному етапі.

Як зазначає В. Ю. Ільїна, відмінною особливістю економічної освіти в США є також і те, що належна увага приділяється правовій підготовці

економістів. У ринкових умовах роль закону та інших засобів юридичного впливу на економічні відносини все більше зростає [2].

Також програми обмінів між американськими та українськими фахівцями могли б сприяти активізації обміну знаннями, ідеями та досвідом, культурними цінностями. Такі програми також сприяють крос-культурному обміну, що, ймовірно, вплине на створення позитивного іміджу України та українського бізнесу в американців.

Існує думка, що успіх американських престижних ВНЗ пояснюється більш строгими умовами відбору абітурієнтів. Так, успіх американської системи підготовки економічних кадрів частково обумовлений ґрунтовним підходом ВНЗ США до відбору абітурієнтів: великий конкурс, складна система вступного тестування, психологічні тести на профпридатність.

Будь-який ВНЗ США має право самостійно визначати вимоги до вступників і, отже, на розсуд ВНЗ ці вимоги можуть бути посилені або ослаблені. Тому, ми вважаємо, успіх престижних американських ВНЗ обумовлений й іншими факторами, в числі яких: професійні педагогічні кадри (у таких ВНЗ часто викладають вчені зі світовим ім'ям, великі успішні бізнесмени, політичні діячі, лауреати Нобелівської премії); розвинена матеріально-технічна база; високий науково-дослідний потенціал; зв'язки з підприємствами в країні і за кордоном; усталені, перевірені часом традиції в освіті та ін.

У вітчизняній системі вищої освіти абсолютно необхідним, на нашу думку, є жорсткість процедури відбору абітурієнтів. Доповнення процедури відбору абітурієнтів психологічним тестуванням на профпридатність було б, на нашу думку, дуже корисним. Такі тести повинні бути ретельно продумані і складені командою кваліфікованих психологів. Це дозволить зорієнтувати абітурієнта, яка економічна спеціальність буде для нього більш підходящою. Так, наприклад, очевидно, що стати хорошим економістом-менеджером може людина, що володіє сильним характером і лідерськими якостями, а, приміром, абітурієнт з математичним складом розуму може досягти успіху в бухгалтерській або банківській справі. Такий підхід до набору абітурієнтів представляється нам більш професійним і ефективним.

Для підвищення якості підготовки економічних кадрів у ВНЗ України варто налагоджувати співпрацю з великими успішними фірмами та

підприємствами, як усередині країни, так і за кордоном, – для отримання інформаційної, фінансової підтримки і організації проходження практики студентами, можливо з їх подальшим працевлаштуванням.

Перспективним, на наш погляд, є створення на базі великих підприємств галузевих освітніх комплексів (авіабудування, автомобілебудування, будівельної індустрії, сільського господарства, металургії тощо) з наданням засновникам таких структур податкових пільг. Так ми змогли б забезпечити приплив недержавного капіталу в систему підготовки кадрів вузького профілю.

При складанні навчальних програм підготовки економічних кадрів у ВНЗ України, на нашу думку, необхідно взяти на озброєння принцип випереджаючого навчання, що практикується в США, згідно з яким на лекціях розповідають не про загальновідомі факти і поняття, з якими студент може самостійно ознайомитися в підручниках і Інтернеті, а висвітлюють останні досягнення в тій чи іншій галузі економічного знання, які ще не повною мірою описані в пресі та навчально-науковій літературі.

Вивчивши досвід США в організації занять для студентів економічного профілю, ми вважаємо за доцільне, щоб студенти економічних спеціальностей в Україні виконували практичні завдання за участю компетентних консультантів з фірм, підприємств і держустанов. Так ми зможемо значно підвищити ефективність практичних занять. Адже очевидно, що викладач ВНЗ, яким би компетентним він не був, не може досконально розбиратися у всіх тонкощах практичної роботи в тій чи іншій економічній галузі і тому, як нам здається, такі зовнішні професійні консультації та моніторинг могли б також сприяти професійному росту самого педагога. Для цього економічним факультетам та ВНЗ необхідно співпрацювати з великими підприємствами та державними організаціями, як в Україні, так і за кордоном.

Таким чином, в ході реформування галузі економічної освіти України, вітчизняним ВНЗ, на нашу думку, необхідно врахувати позитивний досвід США у підготовці вищих економічних кадрів і сучасні тенденції розвитку цієї галузі освіти.

Висновки. Узагальнення наведених вище основ становлення економічної освіти в Україні з урахуванням досвіду США дає можливість стверджувати, що підготовка майбутнього економіста – це складний процес взаємодії викладачів та студентів, який характеризується постійними трансформаціями та

оновленнями змісту навчання, відповідно до перетворень у сучасному економічному світі. Характерною ознакою сучасних програм підготовки майбутнього економіста у ВНЗ є високий рівень їхньої спеціалізації та професійності. Зміст вищої економічної освіти в США визначено стандартами, які регламентують тематичне наповнення курсів і нормативні професійно-кваліфікаційні характеристики за кожною предметною галуззю. У навчальному процесі ВНЗ комплексно використовуються різноманітні методи, форми, прийоми, засоби організації професійної підготовки майбутнього економіста. Цей досвід є корисним для України.

Перспективним дослідженням вважаємо питання оновлення економічної освіти в Україні з урахуванням досвіду США в ланці: старші класи школи – коледж – магістратура, оновлення змісту професійної економічної підготовки за рахунок впровадження інновацій, впровадження інформаційних технологій, впровадження дистанційного навчання економіці тощо.

Література

1. Бідюк Н. М. Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії: авт. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. М. Бідюк. – Тернопіль, 2000. – 16 с.
2. Ильина В. Ю. Становление и развитие высшего экономического и бизнес-образования Соединенных Штатов Америки в современных условиях / В. Ю. Ильина: дис. ... канд. пед. наук. – Ялта – 2009. – 237с.
3. Кустовська І. М. Формування комунікативної культури як важлива проблема підготовки майбутніх економістів / І. М. Кустовська // Винницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. наук. зап. «Серія педагогіка і психологія». – № 16, 2005. – С. 241–243.
4. Наугольникова О. М. Основні етапи становлення професійної підготовки майбутніх економістів в США / О. М. Наугольникова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Вип. 42, (частина 5). – Ялта, 2014. – С. 96–102.
5. Наугольникова О. М. Професійна підготовка майбутніх економістів в США / О. М. Наугольникова // Гуманітарний вісник. Додаток 1 до вип. 27, Том III (36). Тематичний випуск: „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору”. – Київ : Гнозис, 2012. – С.139–144.
6. Пригожий А. И. Деловая культура: сравнительный анализ / А. И. Пригожий // Социологические исследования. – 1995. – № 9. – С. 74–80.

7. Слемзин А. А. Формирование культуры делового общения будущих экономистов в процессе преподавания иностранного языка : авт. ... канд. пед. наук : 13.00.08./ А. А. Слемзин. – Чебоксары, 2002. – 17 с.

8. Фильченкова И. Ф. Формирование профессиональной компетентности будущих экономистов в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08/ И. Ф. Фильченкова. – Нижний Новгород, 2009. – 182 с.

9. Шевченко Е. М. Методическая система формирования информационно-коммуникативной компетентности будущих экономистов в процессе обучения информатическим дисциплинам с применением компьютерных сетей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / Е. М. Шевченко. – Волгоград, 2006. – 197 с.

10. Yates C. St. J. Economics. / C. St. J. Yates. – New York, London, 1992. – 154 p.